

ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ

ՈՐՊԷՍ ԺՈՂՈՎՐԻԵԱՆ ԲԱՐԲԸ ԱԶՆՈՒԱՅՆՈՂ ՄԻ ԽԹԱՆ

և

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏՈՂ ՄԻ ՄԻՋՈՅ.

(Թարգմանութիւն Գերմաներէնից)

ՆԱՍՏՈՒԱԾ է՝ որ մեղրածանձ պահողներն մէջ շատ քիչ կը գտնուին արեցեղոյ թղթամուշ հոգւով ու մարմնով ապականուած, որտէ՛ր լատարդոյն թելադրութիւններէնց անանկացած արարածներ:

Այս ինքնին հատկանալի է՝ զարմանալի պիտի լինէր հակառակը: Վենդանաբանութեան ոչ մի ճիւղն այնքան հետաքրքրական և խորհրդաւոր չէ, քան մեղուաբուծութիւնը: Մեղուի զարմանահրաշ կարմութիւնը, նորա մենդառութեան և անեցման հանգամանքը, նորա անձնատուր միտութիւնը առ միակ մայրը, նորա հասարակօգուտ և հաղորդառէր բարքը, նորա խիտ և անոգոք հաւատարմութիւնը այն սկզբան, որով կայ ամենայն յառաջագիմող միտքանութիւն, թէ՛ աշխատանքը պիտի բաժանուի և պետութեան մէջ անօգուտ անգամ չպէտք է լինի, նորա քաջութիւնը, որով իւր ընտելայն է պաշտպանում, նորա առտի դարձած ջանասիրութիւնը, նորա մաքրութիւնը և օրինակելի կարգը, նորա սքանչելի արուեստը խորիմ շինելիս, նորա խնամատարութիւնը — այս բոլորը մտածելու նիւթ է տալիս և ոգեւորում նորան, ով որ շարունակ նորանով է գրագործ և կարող է դիտել և ուսումնասիրել նորան: Իրաւամբ է համեմատում մէկը, թէ՛ Վեղու պահելը նման է մի պատուական գրքի ընթերցանութեան, որ ամէն մի երեսից յետոյ աւելի և աւելի հետաքրքրական և ուշադրաւ է դառնում:

Բայց մեղուաբուծութիւնը նախ և առաջ օգտաւէտ շահագործութիւն է մեղուն ոչ մի վնաս չի տալիս, ոչ մի պտուղ չի կրճոտում, թէ՛ պէտ ազէտ մարդիկ կարծում են, թէ՛ նա փշայնում է պտուղը. նա միայն նեկտարահիթ և ծաղկափոշի է որոնում: Իսկ այս աշխատութեամբ կողմնակի կերպով նա մեծ ծառայութիւն է մատուցանում, այսինքն մեր պտղատու ծառերի ու թփերի պաղարբուծիւնը բեղմնաւորում է:

Բուժ է, Յայտնի է, որ բոյսերի մէջ կան արուհի և իգական ծաղիկներ, որոնք կամ երկսեռ միացած են, կամ զատ զատ կոթերի վերայ են նստած: Կամ զատ զատ օտակերի վերայ: Արդ, որպէս զի բոյսը ծլող պտուղ տալ, հարկաւոր է որ բեղմնաւորուի, այսինքն որ ծաղկափոշին կամ անիկ արական սերմը տփուտի ծաղկի իգական մասն, ոպիկ և կնքի վերայ: Թէպէտ ծաղկափոշին որոշուած է ծաղկի իգական մասերը բեղմնաւորելու համար, բայց այնքան առատութեամբ է դրանում, որ կարող է նաև մնանդ դառնալ միջասանքի համար: Մանաւանդ որ բոյսերը ինքնին չեն կարող փոշոտուիլ կամ բեղմնաւորուիլ: Թէպէտ հոգմը, քերմութիւնը և ասանց նման բաներ նպատում են բեղմնաւորութեան, բայց խիտ նուազ շափով: Այս կարեւոր գործի համար բնութիւնից նշանակուած են առատելապէս միջասանքը, մանաւանդ մեղունները: Միայն մեղուն մեծ քաղմութիւններով դիմանում է ձմերուտի ցրտերին: մինչդեռ բոլոր իշամեղուն, բրէտը և ձիառատքը դժուարութեամբ են ապրում մինչև գարունը, ուստի և շատ ընտանի տունիկի ծաղկելու ժամանակ նոցանից շատ ասիականքը կենդանի են լինում: Իսկ մեղունները, նեկտարից հրապուրուած, ծաղիկծաղիկ թռչկոտում են որպէս զի քաղցը հիւթն ու ծաղկափոշին հաւաքեն: Այս աշխատութեան ժամանակ ծաղիկներից փոշին կտրած է մնում մեղուի բողկուկներին և թաւամպի վերայ, որ և ծաղիկներին իգական մասերի վերայ թափում է: Երբ որ մեղուն ուրիշ ծաղիկների վերայ նստելով, կամ մի և նոյն ծաղկի շուրջ պտտելով իւր թեւերը թափ է տալիս կամ իւր մարմնով ամէն կողմ դիպչում է, իսկ ծաղիկը միշտ կը բեղմնաւորուի, եթէ մինչև անգամ փոշու միայն մի հատիկ ընդունէ: Բոյսերի համար մեղունները բեղմնաւորութեան ամենագործունեայ միջնորդներ են: Հռչակաւոր Գարունը ապացուցել է, թէ ոչ մի տունի չի կարող ինքնաբեղմնաւորութեամբ անսահման օւրուողներով աճիլ և թէ բոյսերի շարունակ բազմանալու համար անպայման հարկաւոր է, որ զատուած բոյսերը մի կերպ խոռնակուին իրար մէջ: Եւ նորա աշակերտները հաւատով ցոյց տուեցին, թէ եթէ մի ուսուցած ծաղկափոշի թութիւն նոյնատեսակ բայց այլ ծաղիկ փոշուով բեղմնաւորուի, որ օտարափոշոտումն է կոչւում, այն ժամանակ բոյսը աւելի բաղմամբիւ, աւելի զօրութիւն աւելի աճեցուն արմատներով և պտուղներով կը զարգարուի: քան եթէ ծաղկափոշի թութիւնը նոյն իւր ծաղկի փոշուով բեղմնաւորուի: Արդեօք այս շանտանքն էր — բնական չհատու թիւն: Եւ որովհետեւ մեր բոյսերից շատերը, մանաւանդ պտղատու ծառերն ու թփերը, բեղմնաւորուիլ

կարող են գրեթէ միմիայն միջատների միջնորդութեամբ, ապա ուրեմն այս բոլոր բոյները առանց մեղրուների, բրեւանների և այլոց այցելութեան՝ անբեղուն կը մնան, այսինքն անպատու կը լինին, Այս անտակիւնց մեղուն անհուն բարեք է տարածում մանաւանդ պողոտայի ծառերի նկատմամբ:

Ամենայն մանուկ գիտէ, թէ մեղուն տալիս է մեղր և մօմ բայց ոչ ամէնին յայանի է, թէ մեղուաբու ծութիւնը որքան մեծ արդիւնք է արտադրում փոքր ինչ յաջող տարիներում, մանաւանդ պողոտայի ծառերի վայրերում, պարտէզներում, այգեհատներում, մեծամեծ լուրիների ծաղիկաւտ մարդագէտիկների և արօտների մօտ, առաւելապէս տեսակ տեսակ առւոյտ բնոյ տեղերում, մեծ բուրաստաններում, ծաղիկանոցներում և վերջապէս լայնատարած դաշտադեղ դաշտերում, Այսքան մեծ մեղուաբույժը խիստ լուսավորում է ստանում, մանաւանդ նորագոյն ժամանակում, երբ որ առողջաբար մեղրի գործածութիւնը այնքան սիրելի է դառնում, մինչև իսկ շատ անդերում մանուկներին առաջուայ պէս բացարձակ կերպով միայն մեղր են տալիս վնասակար շաքարի փոխարէն: Թէ մեղուն «անշահ» համարուած ծաղիկները լաւ շահագործել գիտէ, այդ բանի գեղեցիկ օրինակ է տալիս լուրին: Մի 100-ամեայ լուրի, կարուելուց յետոյ, մօտ 40 բուրբի արժեքող փայտ և Թախտակ կը տայ: Այս է այդ շքեղ ծառի լուի միայն նիւթական արժէքը:—Մէջը չհաշուելով մեղուի աշխատանքը: Բայց այդ յորին 20-ը տարուանից սկսել է ծաղիկներով ուսմանալ: Ասենք թէ մնացած 80 ծաղիկաւտ տարիներից 20-ը անյաջող է եղել մեղուի համար, որ եղանակի խտտութեան պատճառով չի կորուսուել լուրուց մեղր հաւաքել, սակայն մէջ անգը գարձեալ 60 բաղոց տարի է մնում: Առնցից ամէն մի տարին առ նուազն 10 գրուանքայ կը բաշէ այն մեղրը (բայց միշտ աւելի կընին), որ մեղուն ծառի ծաղիկներից դուրս կը ծծէ. 60 տարուայ մէջ կը գոյանայ 600 գր., որ կանէ 150-ից մինչև 180 բուրբի:

Յայտնի է, որ մեղուի թագաւորութիւնը բազմապատկ է երեք տեսակ էակներից, թագաւորաց (պարմորից), աշխատաւորներից (չէզոքներէից) և արու մեղուներից: Թագուհին կատարեալ էջ է, որ մի որձի գուգաւորութեամբ անթիւ ձուեր է ածում, որոնցից մեղուի երեք տեսակ էակներ են գոյանում: Նա աւելի մեծ է աշխատաւորից, նուրբ և ճկուն է, թևերը փոքր են: Նա իւր խալթոցը առ հասարակ չի գործածում, միայն ակոյցեան թաղուհուն է մահացու խալթում: Թագուհին գոյանում է հասարակ ձուից, ինչպէս և աշխատաւորը, բայց այդ ձուն պատահմամբ որոշում է սակաւաթիւ պարմոր—

բջիջներից մէկի մէջ: Այսինքն աշխատաւորները շինում են խորիմները իրանց ճարպից, որ փոքր օղակների արանքներից բրտիքի պէս դուրս են տալիս և որ մենք մօմ ենք անուանում: Իւրաքանչիւր խորիմ բազկացած է վեցանկիւնանի բջիջից, ուր որ պարմաւորը մի մի ձու է դնում: Այս բջիջների ստուար մեծամասնութիւնը փոքր տեսակից է, որ մենք կոչենք առ անոց մէջ գոյանում են աշխատաւորներ, մի բանի հարկը նշմարելի մեծութիւն ունին և են քան անոց մէջ զարգանում են որձերը, մի բանի սակաւաթիւ բջիջներ շատ մեծ և խոզկաղնած են, ահա այս մեծագոյն բջիջի մէջ գրուած ձուից պարմաւոր է գոյանում:—Մեղուաբույժը որձերին չի սիրում և եթէ հնարաւորութիւն ունի՝ աշխատում է նոցա հեռացնել փեթակի թխտարանից և աւելի խնամում է մեծ խորիմները, որ վեթակից մեղր ստանալու համար աւելի ձեռնաւ են:—3 օրից յետոյ ձուից գոյանում է խիստ մանր ճճի, առաւար: Սա մեղուի մեծագոյնան սնուցմամբ և խնամքով ածում է և 5—6 օր կերակրուելուց յետոյ փոխում է պատեանքի, ուր այս պրակերպութիւնը վերջանում է իններորդ օրը, ապա մօմով է փակվում մեղուի ձեռքով: Բջիջի մէջ կծկուած կամ բաժոճուած թրթուրը փոխում է «հարմեակի», հարմեակութեան վիճակը աւելում է 7 օր, թագուհուն՝ միայն 3 օր, ուր այնուհետև մատաղահաս մեղուն լիովին զարգացած է լինում, ծախում է իւր բջիջի խալթը և լուր է դալիս վաստակաւոր կեանք վարելու համար: Չուից հասուն միջատ դառնալու համար, թագուհին գործ է ածում մօտ 16 օր, մշակ մեղուն՝ 21 օր, որձը՝ 24 օր:—Մշակը նոյնպէս էջ մեղու է, բայց իւր համապատասխան գործարանները անկաւար են (չէզոք են): Թագուհուց թափուր մնացած փեթակներում կը պատահի, որ մշակ մեղուն ձու գնէ, բայց զարմանալի կերպով այնպիսի ձուերից ծագում են բացառապէս միայն որձեր: Մշակ մեղուի կոչումն է թագաւորութեան մատակարար լինելու համար ապրել: Նա շինում է թխտելու և մեղրի խորիմներ, կերակրում է պարմորը, որձերին և թխտի ձագերին, պաշտպանում փեթակը իւր դարհուրելի զէնքով, յայտնի կատաղութեամբ և քաջութեամբ: Որձերը յայտնի են իրանց ծոյլ թուլամորթութեամբ և շատակերութեամբ: Նաքա անգէն առանց խալթոցի, անընդունալի որ և է աշխատութեան, ապրում են լուի միայն թագուհուն բեղմնաւորելու համար: Օգոստոսի կիսին նոքա մահու են դատապարտում մշակների վճռով: Բայց այս որձերի կատորածքը առանց արեան է կատարում, մեղունները խալթոցով չեն ստակեցնում իւր

եանց պարագայ արուներին, այլ սովորական լինելով: Հէնց որ մշակները դադարեցնում են կերակուր տալը, որձերը լցարանում են, նորա միայն մեղրով ապրել չեն կարող: Երկրորդ օրը արգէն օգտագործելով՝ փեթակի գեանին ընկած են լինում և բառացի կերպով դուրս են թափուում որպէս աւելորդ և անշահ ծանրութիւն: Եւ մարածները իրենց իրանց օրհասին են հանդիպում:

Մի լաւ փեթակը ամառը պէտք է ունենայ 80,000-ի չափ մշակ մեղուների բազմութիւն: Եւ որքան որ այնքան պէտք է ցանկալի որ շատ փեթակներ ունենայ, որքան պարսը (մեղուների բոլորը) բազմախումբ ունի: Որքան փեթակը բազմացած լինի, այնքան արդիւնքը առատ կը լինի. ուսկաւախումք փեթակներն իրենք իրանց կերակրել չեն կարողանում: Փեթակը խնամելու մանրամասնութիւնները պէտք է տեղեկանալ ձեռնարկներից: Մենք միայն այս կը յարակցենք, թէ մեղուարուծի համար ձեռնառու չէ քթոցներ դործածելը, այլ անհամեմատ աւելի լաւ է արկղ կամ շարժուն փեթակը, որ հեղինակի անունով՝ Յերցոն—փեթակ է կոչւում: Քթոցը յերակի աժան է, քայքայ արկղի օդատաւտութիւնը շատ աւելի է գերազանցում: Առանց բռնի միջոցներ դործ գնելու մեղուաբոյժը կատարեալ տէր և իշխան է դառնում արկղ—փեթակի, առնուած է ամենայն մանրամասնութիւններ, ինքը ինչ խորամանկութեամբ կարող է յաջողեցնել մէկի պարամայրի տեղ միւսին նստեցնելու կամ իրականացնելու խիստ կարեւոր գործը, արգելել պարսերը (մեղուների գունդ գունդ դուրս ելնելը), ըստ հաճոյցի կարող է ամէն մի խորիսի շրջանակը դատ դատ դուրս հանել, և այլն: Տէրը միշտ սահմանադրական ինքնիշխան է մնում, որովհետեւ ազատասէր մեղուն միշտ թռչում ու աշխատում է, ինչպէս էր և ո՛ր կամենայ: Նոր սկսողը պէտք է աւելի հեղ մեղուներ պահէ, որոնք խայթում են միայն խիստ նեղութեան ժամանակ: մինչդեռ ու մեղուները «կատաղել կռուասէր» են և միշտ խայթելու ախորժակ ունին: Փեթակից հեռու ոչ մի մեղու չի խայթի, եթէ չզրգուեն, կամ նեղութեան մէջ չլինի:

Մեղուաբուծութիւնը հարկաւ միջոց չէ «չուտ հարստանալու համար»: քայքայ 30 փեթակը կարող է անշուշտ, նոյն իսկ անցանդ տարին, 100 բուրլուց աւելի տալ. իսկ այնքան զրամբ շատ է այն քիչ աշխատութեան համար, որ տէրը իւր այլևայլ զբաղմունքներն ունենալով՝ պարագայ փամբին և միայն զուարճութեան համար գործ գրած կը լինի: Բայց երկրագործի այգեպանի և պարսիկպանի համար մեղուի կողմնակի օգուտը անհամեմատ աւելի շատ է. սա նոյն համար միանգամայն անհրաժեշտ է և անփոխա-

րինելի: Ի վերջոյ յիշենք և իստաւոր օրինակներից մէկը, որ Գարուինի փօրը չափով փորձերից յետոյ, աւելի մեծ չափով ապացուցել են Անգլիայում, թէ բոյսերի բեղմնաւորութեան համար կարեւոր է միջատների և առաւելագէս մեղուների միջնորդութիւնը: Ի դեպքում կամ բուրգունգեան կոչուած առւոյտով ցանած մի մեծ դաշտ՝ բաժանել են երկու հաւասար մասի, մի կէտի վերայ թափանցիկ ցանց փռելով, որպէս զի միայն թռչող միջատների ազատ մուտքը արգելուի և ոչ թէ անձրեւի, արեգակի և հողմի առաջն առնուի, իսկ միւս կէտը արձակ թողնելով, Աւերջագէս փած կողմից կարողացան հաւաքել միայն մի բուռ ու կէս սերմ, իսկ արձակ կիսից գէթ 20՝ փութ սերմ:

Մեղուի ջանասիրութիւնը մեզ զարմացնում է, մենք օրհնում ենք նորան, որ մեղր է պատրաստում: քայքայ որքան քիչ մարդիկ գիտեն, թէ այդ ամենաբարենչի և ամենաօգտաւէտ միջատը ի՞նչ անհրաժեշտ և անփոխարինելի արարած է եղել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆՔ*

ԺԹ

Առակապրքերից բաժանուելուց առաջ կանգ առնենք՝ վերջին անգամ՝ մի առակի վրայ, որ հետաքրքրական է ըստ իմ կարծեաց՝ իրրեւ արտացոլումն պաշտօնական կամ թոնարակեան վիճերի: Այդ առակը հետեւեալն է Մառի հրատարակութեամբ.

ՄԺԹ. ՔԱՀԱԿԱՆՔ ԵՒ ՄՍԱԳՈՐԾ

(150 ag—17 A—119 B—20 D)

Ասի յառակաց, թէ ազբատ էրէց մի գնաց մօտ մագործն, թէ ինձ սակաւ մի միս տուր՝ որ իմ տղայոցն տանիմ: որ եփեն և ուտեն, Իսկ մագործն ընդ կատակս համարեալ, ետ նմա լիտր մի միս և ասաց, թէ իմ հօրն պատարագ արաւ Եւ երիցուն ընդ արգարս համարեալ և հարց զնա, թէ քոյ հօր անունն ի՞նչ է. և մագործն ասաց, թէ իմ հօր անունն Մկսար է, զոր ոմանք սառուրի կոճ սանն. և երթեալ երիցուն ի տուն իւր և տարաւ զմիսն տղայոցն. և գնացեալ շի-